

ZÁRÓTANULMÁNYOK

ANDRÁSI ZOLTÁN

SZAKMAI SZERVEZETEK SZEREPE A GAZDASÁGBAN

*-A szakmai szervezetek szerepe -
alprojekt zárótanulmánya*

A tanulmányorozat

Z10.

kötete

Ez a zárótanulmány a

„Versenyben a világgal”

A magyar gazdaság nemzetközi versenyképességének mikrogazdasági tényezői -
kutatási program

igazgató: **Chikán Attila**

Versenyképesség és a gazdasági szereplők közötti interakciók

c. projekt

vezetője: **Chikán Attila**

A szakmai szervezetek szerepe

c. alprojekt

vezetője: **Andrási Zoltán**

keretében készült.

„Versenyben a világgal” - A magyar gazdaság versenyképességének mikrogazdasági tényezői c.

kutatási program MŰHELYTANULMÁNY sorozata.

Sorozatszerkesztő: Chikán Attila, programigazgató

Technikai szerkesztő: Koblász Mária

Készült 100 példányban. Budapest, 1997. május 8.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	5
<i>1.1. Az alprojekt kutatási célkitűzése, helye a kutatás egészében</i>	<i>5</i>
<i>1.2. Kapcsolódása más alprojektekhez</i>	<i>5</i>
2. A kutatás módszertana	6
3. A kutatási eredmények	7
<i>3.1. Bevezetés és definíciók</i>	<i>7</i>
<i>3.2. A vállalatok érdekviszonyainak tagoltsága</i>	<i>8</i>
3.2.1. Gazdaságpolitika (Munkaadói és ágazati szövetségek, közjogi kamarák)	8
3.2.2. Szakmapolitika (Funkcionális szövetségek)	11
<i>3.3. Nemzetközi kapcsolatok és Ausztria példája</i>	<i>18</i>
4. Az alprojekt legfontosabb megállapításai	20
5. Az alprojekt kutatási eredményeinek javasolt hasznosítása	22
6. Nyitva maradt, további kutatási kérdések	23
7. A kutatásban közreműködők	24
8. Az alprojekt keretében készült tanulmányok	24
9. Az alprojekt keretében lezajlott rendezvények	24
10. Irodalomjegyzék	25

Táblázatok jegyzéke

1. sz. táblázat: <i>Segítik-e a vállalatuk munkáját a...</i>	13
2. sz. táblázat: <i>A felsorolt intézmények segítő szerepét említő vállalatok aránya és száma, a vállalatok mérete (árbevétele) szerint</i>	14
3. sz. táblázat: <i>A felsorolt intézmények segítő szerepét említő vállalatok aránya és száma, a vállalatok mérete (létszáma) szerint</i>	14
4. sz. táblázat: <i>A felsorolt intézmények segítő szerepét említő vállalatok aránya és száma, a vállalatok ágazati besorolása szerint</i>	14
5.sz. táblázat: <i>Azon vállalatok száma és aránya a teljes mintából, amelyek fontosnak tartják az alábbi tevékenységét a szakmai szervezeteknek</i>	15
6. sz. táblázat: <i>A felsorolt szakmai szolgáltatások fontos szerepét említő vállalatok aránya és száma, a vállalatok mérete (árbevétele) szerint</i>	15
7. sz. táblázat: <i>A felsorolt szakmai szolgáltatások fontos szerepét említő vállalatok aránya és száma, a vállalatok mérete (létszáma) szerint</i>	16
8. sz. táblázat: <i>A felsorolt szakmai szolgáltatások fontos szerepét említő vállalatok aránya és száma, a vállalatok ágazati besorolása szerint</i>	16
9.sz. táblázat: <i>Milyen területen érzi különlegesen fontosnak a szakmai egyesületek, társaságok létét?</i>	17

1. Bevezetés

1.1. Az alprojekt kutatási célkitűzése, helye a kutatás egészében

A magyar gazdaság vállalatközi kapcsolatainak vizsgálata, korszerű együttműködési formáinak és elterjedtségének elemzése abból a szempontból hogy mennyiben segítik elő a gazdaság versenyképességének erősödését.

A világgazdaságban megfigyelhető folyamatok egyik legmarkánsabb megjelenési formája az integráció. Vállalatok és régiók integrációja is zajlik napjainkban, ezek közös célja a tőke minél gyorsabb megtérülésének előmozdítása. A cégek világszerte különféle együttműködési formákat alakítottak ki: beszállítói tartós kapcsolatok, stratégiai szövetségek, közös tulajdonú felvásárlások. Ugyanakkor igyekeztek kapcsolatokat kiépíteni regionális szinten is, hiszen az adott régióban sokféle módon összekapcsolódnak érdekeik más vállalatokkal, helyi kormányzatokkal. Emellett a közös szakmai érdekek, információk és tudások is arra ösztönözték a piac szereplőit, hogy integrálódjanak: szövetségeket, egyesületeket és társaságokat hoztak létre.

Ebben az alprojektben ezeket a típusú kapcsolatokat vizsgáljuk meg, ahol a szakmai információk áramolnak a szövetségek és a vállalatok között, szakmai ön- és továbbképzések folynak a cégek segítése érdekében, és sok esetben ezek a szövetségek élő kapcsolatot jelentenek az abban részt vevő vállalkozásoknak más nemzetközi szervezetek, piacok felé. Fontos szempont volt azt megvizsgálni, hogy milyen szerkezeti tényezők találhatók ezen a vállalatközi kapcsolatokon belül, s ezek spontán vagy jogilag, gazdaságpolitikailag befolyásolhatók, alakíthatók.

1.2. Kapcsolódása más alprojektekhez

A kutatási program több más alprojektjéhez is kapcsolódik az itt végzett munka.

Az ágazati elemzések részben forrásként, részben az elemzés sikeresebb szakmai végzéséhez az adott piac résztvevőjeként támaszkodhattak a szövetségekre.

A vállalatokat mint nyitott szervezeteket tekintve, a szakmai kapcsolataikon kívül elemezhetjük a fentebb is említett önkormányzati kapcsolataik alapján (ÖNKORM alprojekt), vagy az oktatással (OKTATÁS alprojekt), etikai kérdésekkel kapcsolatos állásfoglalásaik alapján (ETIKA alprojekt).

2. A kutatás módszertana

A vállalatközi kapcsolatok kutatása empirikus orientációjú vizsgálat. A projektben folyó többi elemzés is részben a Versenyben a világgal c. program keretében készült felmérés¹ adatait használja fel, részben pedig saját maguk végeztek további adatgyűjtéseket. Itt is hasonló módon készültek felhasználható források.

Statisztikai adatok

A fentebb leírt empirikus kutatás adataiból azokat a kérdéseket elemeztük korábban², amelyek a vállalatok és a különböző szakmai szervezetek kapcsolatáról kívánt képet adni a program egésze számára.

Interjúk, esettanulmányok

Ezenkívül készültek olyan interjúk, amelyek kifejezetten azt a célt szolgálták, hogy pontosabb képet nyerhessünk a vállalatok szakmai kapcsolatairól. A vállalatok körében végzett nagyobb vizsgálat miatt további vállalati interjú csak három készült, részint hogy a már elemzett adatokból vélhető vállalat-típusokat bemutassuk, részint hogy a kérdőív kérdései ill. válaszai mögötti tartalmat jobban megértsük. A vállalatokkal kapcsolatban álló, sokszor nagyban eltérő felépítésű, nagyságú és eltérően működő szakmai szervezeteket pedig az interjúk és az azok alapján készült esettanulmányok alapján próbáltuk elemezni.

¹ Vállalataink erőltetett (át)menetben, Gyorsjelentés a Versenyben a világgal c. kutatási program kérdőíves felméréséről, BKE Vállalatgazdaságtan Tanszék, 1996. október

² Szakmai szervezetek és a vállalatok: A kérdőíves felmérés eredményeiből, Esettanulmány, SZAKMAI alprojekt, 1997 március

3. A kutatási eredmények

3.1. Bevezetés és definíciók

A továbbiakban vállalatunkat - ahhoz, hogy jobban megérthessük működésüket, helyüket a különféle struktúrákban - szervezetként tekintjük. Mégpedig olyan *nyílt rendszerként*, ahol origóban a vállalat található, szoros kölcsönhatásban környezetével.

A társadalomba beágyazottan található és ott sokszoros feltételekkel meghatározott intézmények szerepétől nem független a vállalatok működése sem. A vállalati sikerek egyik feltétele, hogy ismerje és alkalmazza azokat a kapcsolatokat amelyek a saját szűkebb vagy tágabb környezetében fellelhetők.

A tanulmányban vállalatainknak az alábbi szervezetekkel való kapcsolatait vizsgáljuk³:

- kamarák - közjogi szövetségek, működésüket 1994 óta törvény szabályozza
- országos munkaadói szervezetek - magánjogi szövetségek, egyesülési törvény alapján
- ágazati szövetségek - magánjogi szövetségek, egyesülési törvény alapján, az adott ágazatban tevékenykedő cégek önkéntes tagsága alapján
- funkcionális szövetségek - magánjogi szövetségek, egyesülési törvény alapján, önkéntes tagságú non-profit intézmények, akik a vállalatok jól körülírható szakmai igényének minél jobb kiszolgálását tűzték ki célul.

³ Veress (1996) alapján

3.2. A vállalatok érdekviszonyainak tagoltsága

A vállalatok érdekeinek tagoltsága igen kiterjedt. A vállalati működés mindennapjaiban használt információk begyűjtése, az újabb vezetői és műszaki ismeretek konferenciákon, előadásokon való megismerése, vezetőinek/alkalmazottainak magas szintű képzése, de a vállalati érdekek gazdaságpolitikai megjelenítése is érdeke lehet.

A modern társadalmakban az érdekképviseltek strukturális helyzetét azok sokszorosán tagolt érdekviszonyai határozzák meg. A gazdaságok (és most itt főként a nemzetgazdaságok értendők alatta) legjellemzőbb érdekviszonyai a következők szerint tipizálhatók:

- Munkaadói, kamarai
- Ágazati
- Funkcionális.

A felsorolt szervezetek sorrendjükben nem csak a különböző érdekek képviselésének különbözőségét mutatják, hanem más dimenzióban is eltérnek e szervezetek egymástól. Egyrészt az állammal szembeni képviselő jelentősége egyre csökken az adott szervezet tevékenységében, ugyanakkor rugalmassága (sokszor mérete miatt), vállalati igényekre való reagálása ugyanakkor erősebb.

Először a gazdaságpolitikában betöltött szerepüket vizsgáljuk meg, majd a funkcionális szövetségeket, mint a vizsgálatunk szempontjából legfontosabb intézmény típust, külön tárgyaljuk a szakmapolitika fejezetben.

3.2.1. *Gazdaságpolitika (Munkaadói és ágazati szövetségek, közjogi kamarák)⁴*

A szakmai szervezetek gazdasági szerepének tárgyalásakor elkerülhetetlen, hogy a gazdaságpolitikában betöltött szerepükről beszéljünk. Ebben a részben vázlatosan áttekintjük az országos munkaadói és az ágazati szövetségeket valamint a kamarákat.

⁴ Az állam és az érdekképviseltek közti kapcsolatok ellenőrzése nyilvánosság, a fogyasztók és a versenypolitikák által itt most nem tárgyalta, de nem kevésbé fontos területe

Munkaadói szövetségek

Az országos szintű érdekegyeztetés hazai fóruma, az (akkor még Országos) Érdekegyeztető Tanács (ÉT) 1988-ban jött létre. Kormányhatározat alapján, résztvevőinek megállapodása hozta létre. Az ÉT Alapszabálya szerint ma hat szakszervezet és kilenc munkaadói szövetség vesz részt a munkájában. Mivel a rendszerváltás nyomán az egyesülési törvény alapján alakultak meg a szövetségek, és nem voltak támogatottsági mutatók sem amik alapján bekerültek volna, a munkaadói oldal nagyon vegyes képet mutat abban a tekintetben, hogy mennyiben reprezentálnak a ma bent levők munkaadói érdekeket⁵. Azt a folyamatot is nehezíti ez a tény, hogy a bent levők megegyezzenek az egységes támogatottsági kritériumok kidolgozásában⁶.

A reprezentáció azért is fontos kérdés ma Magyarországon, mert az Európai Unió munkaadói szervezetében az UNICE-ben (Unión of Industrial and Employer's Confederations of Europe) nincsen magyar képviselő, és ez nem is tud teljesülni, amíg a magyar munkaadók megegyezésre nem jutnak⁷. Különösen azért fontos ennek mielőbbi rendezése, mert a régió más országainak szövetségeinek vezetői már ott ülnek az asztal körül.

Közjogi kamarák

Magyarországon az 1994. évi XVI. gazdasági kamarákról szóló törvénnyel létrejöttek a közjogi kamarák, úgymint a kereskedelmi és iparkamarák, kézműves kamarák és az agrárkamarák. Később ezek mellé még néhány hivatásrendi kamara is megalakult.

Céljaikat tekintve az általános gazdasági érdekek megtestesítőjeként, gazdaságirányítás feladatainak részbeni átvételére (gazdasági önkormányzat) hozták létre, kötelező tagsággal és tagdíjjal. A sokféle kompromisszumot tartalmazó törvény végrehajtása igen lassan halad. A megalakulásuk óta csak az 1997-es évben kezdenek látszani azok a szolgáltatások és források, amiket a kamarák - és itt is leginkább csak az iparkamarákról lehet beszélni - a tagoknak nyújtani kívánnak tagdíjaik ellenében⁸. Önálló gazdaságfejlesztési alapok alapítása, OMFB pályázati lehetőségek a kamarák részére, szakképzési megállapodások a Munkaügyi Minisztériummal, azt mutatják hogy keresik azokat a

⁵ Nyilvánvalóan eltérően érdekeltek foglalkoztatottságot érintő kérdésekben a nagyvállalatokat, kis- és középvállalkozásokat, (sok esetben) önfoglalkoztató kisiparosokat vagy éppen szervezeteket magukban foglaló munkaadók.

⁶ A megegyezésre voltak már kísérletek. Az ÉT-ben 1996 május 17-én megállapodás született arról, hogy ki kell dolgozni a kritériumrendszert. A munkavállalói oldalon 1996 őszén ez megtörtént, ott azóta eltérő szavazati súllyal vesznek részt a tagok.

⁷ Magyar Munkaadói Szervezetek Nemzetközi Együttműködési Irodájának létrehozása a Magyar Munkaadói Szövetség, Vállalkozók Országos Szövetsége és a Magyar Gyáriparosok Országos Szövetsége alapításával.

⁸ Ez is lehet magyarázata annak, hogy a törvény szerint ágazati érdekképviselői tevékenységtől eltiltott kamarák - az átadott állami feladatok hiányában - mégis hallatták hangjukat ezen a területen is.

lehetőségeket amikkel saját erőből (tagdíjbevételekből) elindíthatják azokat. A közjogi kamarák tényleges feladatokkal való ellátására is megnyílni látszanak az esélyek (vállalkozói igazolványok kiadása, utazási ügynökségek bejegyzése, minőség-ellenőrzési hatáskörök).

A kamarai indulásnak ez a vállalkozói oldalról nézve hátrányos indulása (előbb a tagdíj, később a szolgáltatás) csak tovább mélyítette a vállalkozók bizalmának hiányát, bár itt a szolgáltatások beindulása sokat segíthet.

Az az állapot amikor a kormány a kamarákat partnernek fogadja el, hogy valóban képviseljék az általános üzleti érdekeket, még úgy érzem nem következett be. Bár tapasztalható, hogy az un. Bokros-csomag ill. az 1996 végén elfogadott társadalombiztosítási jogszabály változások utáni vállalkozói érdekképviseletben történő reakciók, mindig el-el indítottak egy közeledési folyamatot⁹.

Ágazati szövetségek

A magánjogi szövetségek munkaadókon kívüli szereplői az ágazati szövetségek. Erre a csoportra illik legjobban a nyomásgyakorló csoport (pressure groups) kifejezés. Tevékenységük során különféle szolgáltatásokat is nyújtanak tagvállalataiknak, amiket részletesebben leír egy alprojektben készült esettanulmány¹⁰. Ezen szervezetek többsége is, akár a munkaadók az egyesületi törvény alapján jöttek létre a rendszerváltás idején. A ma található nagyobb ágazati szövetségek általában kvázi-kötelező tagsággal alakultak, nagyrészt a volt Magyar Gazdasági Kamara utódjaként, másrészt más országos érdekvédelmi szervezetből jöttek létre. Mára természetesen ez a kvázi-kötelező tagság kevésbé érvényesül, a tagok felé nyújtott szolgáltatások köre ezért is egyre bővül.

Az ide tartozó szervezetek jó része az országos munkaadói szervezetekben való tagságuk folytán (általában a Magyar Munkaadói Szövetség (MMSZ) tagjai, de az is előfordul hogy nem egy országos szintű szervezet tagja az ágazat) az ÉT privilegizált szervezetei közé tartoznak, azok bizottsági munkáiban vesznek részt, mégis az mondható, hogy ezeken kívüli tevékenységük önmagában is súlyt adnak ezeknek a szervezeteknek. Mind a gazdaságpolitikában, mind a tagvállalatok több rétegű érdekviszonyainak képviseletében fontosnak mondható szerepük, több okból:

- képviselet - bizonyos iparágakban ma is igen nagyfokú képviselettel rendelkeznek¹¹

⁹ Ezzel kapcsolatban: Üzleti 7, 1997, II. évf. 13. szám

¹⁰ Az ágazati szövetségek szolgáltatási tevékenységéről az alprojektben készült egy esettanulmány, három (vaskohászat, építőipar és gyógyszeripar) szövetségnél készült interjúk alapján.

¹¹ Példaként a vaskohászatot lehet felhozni, ahol például azzal is elősegítették az ágazat minél szélesebb körű lefedését, hogy egy ügyes szervezeti megoldással (szövetségi és egyesületi tagság is lehetséges) megtarthatták tagjaik jelentős részét.

- konfliktuskezelés - a vállalatok közti piaci, etikai, munkajogi kérdésekben levő nézeteltéréseinek megelőzésére, kezelésére alkalmas egyik aktor¹²
- pénzügyi erejük
- stabil nemzetközi kapcsolataik, tagságaik (lásd még 3.3 fejezet).

Az ágazati szövetségeknek akkor nyílik nagyobb lehetősége a gazdaságpolitika befolyásolására, ha az államigazgatási szervezetekkel építenek ki intézményes kapcsolatokat. Ilyen jellegű ill. ezekhez hasonló kapcsolatokról számoltak be az interjúk tapasztalatai is. Ezeket összefoglalva álljon itt illusztrációként néhány példa.

Vaskohászati vállalatoknak alapvetően az ágazati minisztérium a partnere, és a velük való kapcsolatot jónak, de legalábbis fejlődőnek ítélték a szövetségnél. Az ágazat versenyképességét is érintő, kormány szintű döntések is gyakran itt dőlnek el (kereslet támogató piacvédelmi intézkedések, ezek újratárgyalása, privatizáció, reorganizáció stb.)

Cementipari szövetségnél olyan mintát találtunk, ahol a szolgáltatásban maga a szövetség mint tulajdonos vesz részt. A régebben építőanyagok fejlesztésével foglalkozó kutatóintézetnek a laboratóriumában lett tulajdonos az ágazati szövetség. A labor szellemi és eszközbeli forrásait arra használja, hogy a tagvállalatoknak így lehetőséget biztosít a (sok esetben hatóságilag kötelező) különböző bevizsgálások elvégzésére. Ez egy olyan szervezeti megoldás, amivel Franciaországban sok szövetségnél találunk. Részben ez volt az oka ennek létrehozásában, ugyanis a szövetségben tag vállalatok tulajdonosai között franciákat is találhatunk.

A csomagolóipari szövetségnél szintén tapasztalhatunk hasonló megoldást. Itt is egy volt ipari kutatóintézet részvényeinek egy része került a szövetséghez. Az itt is igénybe vehető berendezés használaton kívül oktatási tevékenység, és információs iroda is működik amik szintén a tagvállalatok felé jelentenek plusz szolgáltatást.

3.2.2. Szakmapolitika (Funkcionális szövetségek)

Az előző fejezetben leírt intézményektől eltérő funkcionális szövetségek nem ágazati és nem is területi elven felépülő szervezeteket takar, hanem olyan vállalati területek, problémák és érdekek mentén amik jól definiálhatók, de nem tartoznak a fentebb említettek egyikébe sem. Mielőtt a hazai

¹² Példaként a gyógyszeripari szakmai szövetség esetét lehet említeni, ahol is az ágazatban meglévő két nagy szakmai szövetség (MAGYOSZ és az NGYE) közös etikai bizottságot működtet sikeresen .

gazdasági életben betöltött szerepükről esne szó, tekintsük át miért is tekinthető ma olyan fontosnak ezen szervezetek szerepe¹³.

A vállalatok, mint nyílt rendszerek számára az egyik legnehezebben változó és változtatható tényezője az adott vállalat környezete, a piaci, technológiai és kulturális környezete. Ezek közül a piaci és technológiai környezet időnként és helyenként változhat gyorsabban is (mint például ma az átmeneti gazdaságokban), de vállalati értelemben ezek sem változtathatók kellően gyorsan. A kulturális környezet pedig - mint azt több vizsgálat is bizonyította - igen lassan változik¹⁴. Mindezek mellett a vállalatok számára a szervezetközi kapcsolatok is a környezettel való érintkezés részét képezik. A szállítókkal, kooperációs partnerekkel, bankokkal való kapcsolatról más alprojektben készül elemzés, a szakmai kapcsolatok kiépítése tartozik ide ebből a körből.

Kapcsolataikban mind az erőforrások megszerzése, mind a vállalati célok szakmában és közvéleményben való elfogadtatása fontos szerephez jut. A funkcionális szövetségek, intézményi kapcsolatok a vállalatokat segítik az erőforrások megszerzésében. Tehát nemcsak a piacról szerzik be működésükhöz a forrásokat a fejlett ipari országok vállalatai, hanem igénybe veszik ehhez az államigazgatás, helyi önkormányzat ill. más vállalatok felé kiépített kapcsolataikat is. A vállalati tevékenységben, szervezeti struktúrájában hangsúlyosabb szerepet kapott az un. közügyek kezelése is.

A vállalatok szervezetközi kapcsolatainak egyre nagyobb fokú kiterjedésének, integrációjának nemzetközi megjelenésében, ezek eligazodásában ma az eligazodás, a megfelelő formák megtalálása is igen nagy szervezeti munkát igényel a magyar vállalatoknak is, de az látszik hogy kulcsfontosságú kérdés lehet számukra. Hogy ez mennyire így van igazolja, hogy olyan ország esetében, mint Ausztria is az uniós csatlakozással mennyi kihívás érte a vállalatokat ill. azok szervezetközi kapcsolatait (3.3.fejezet).

Összefoglalóan az mondható hogy a sokféle vállalati érdek sokféle, eltérő vállalközi kapcsolatokat okoz, kiterjedt (nemcsak területi és ágazati) funkcionális kapcsolatokat feltételez ezen érdekek kifejezése és képviselése. A továbbiakban először álljon itt néhány szövetségi ill. vállalati példa, majd a Versenyben a világgal c. kutatás keretében készült empirikus vizsgálat néhány eredményének ismertetése.

- Funkcionális szövetségekre példák, ahol az elhatárolás jól definiált:
- relációs szövetségek - Joint Venture, AmCham, Német-magyar kamara
- nagyvállalati szövetségek - Nemzetközi Nagyvállalatok Mo.i, Magyar Ipari Konszernek

¹³ Dobák szerk (1996) alapján

¹⁴ A magyarországi üzleti kultúra terjedéséről nemrégiben a Friedrich Ebert Alapítvány és a Budapest Klub rendezett nemzetközi szimpóziumot.

- szervezeti/szakmai szövetségek - Marketing, szervezési-vezetési (SZVT), innovációs (MISZ), logisztikai, informatikai
- egyes - Magyar Menedzsment Intézet.

Az itt következő elemzésben azt vizsgáljuk meg, hogy a vizsgálatban részt vett vállalatok miként vélekednek a hazai szakmai szervezetekről, egyesületekről, társaságokról.

Elsőként azt kérdeztük meg a vállalatok első emberétől, hogy hogyan értékeli saját vállalata szempontjából a helyi gazdasági kamarák, szakmai szervezetek és a munkaadói szövetségek működését.

A leggyakrabban előforduló válasz mindhárom szervezet esetében a közömbös hozzáállás. A válaszolók több mint fele (a szakma szervezetek esetében csak 55%-a) nyilatkozott úgy, hogy nem befolyásolta a vállalatot ezen szervezetek tevékenysége. A gazdasági kamarákkal és a munkaadói szervezetekkel szemben ennél még semlegesebb viszony fenntartásáról árulkodnak az adatok, a 70% mondta ezt, és mindössze 7 vállalat állította a 321-ből, hogy őt nagyon jelentősen segítették a kamarák.

Mindezt szem előtt tartva, a további elemzésekben azt a vállalati kört kívánjuk elemezni, amelyik használja ezeket a szervezeteket és azt gondolják, hogy segítik a cégük tevékenységét. Ezen vállalatok számát és a mintában található arányukat az 1.sz. táblázat mutatja.

1. sz. táblázat: Segítik-e a vállalatuk munkáját a...

	Vállalatok száma	Százalékos aránya
kamarák	49	15
szakmai szervezetek	103	32
munkaadói szövetségek	52	16

Mindebből látható, hogy a vállalatok egyharmada (32%-a) úgy érzi, őket segítette ill. jelentősen segítette hogy kapcsolatban állnak különböző szakmai szervezetekkel. A regionális kamarákról és az országos munkaadói szervezetekről ennél kisebb arányban állították ugyanezt. Tehát a kutatás során találtunk 103 olyan esetet, amikor az ott fellelt szakmai kapcsolatok hozzájárultak a mikroszféra esélyeinek javításához, a vállalkozások sikeres működéséhez.

A továbbiakban ezt, az összes eset közel harmadát vizsgáljuk tovább, megnézve hogy milyen jellemzőkkel bírnak általában ezek a vállalatok, és hogy miben látják a szakmai kapcsolatok jelentőségét!

Először azt a már ismert tényt lehet a vállalati méretek és a szakmai szervezetek kapcsolatáról itt is megerősíteni a 3. és 4. sz. táblázat alapján, hogy általában, de különösen az országos munkaadói szövetségek működése a nagyvállalatokat segíti. Ugyanakkor az is megállapítható, hogy 300 fő alatti vállalkozások a szakmai szervezeteknél már felülreprezentáltak, vagyis a mintában található arányukhoz képest többen számoltak be arról, hogy segítette őket ez a kapcsolat. A különböző ágazatok nagyjából a gazdaságban betöltött szerepük arányában használják a három szervezetet (4. sz. táblázat).

A mintában szereplő 100%-os külföldi tulajdonban levő vállalatoknak vezetőinek több mint fele állította, hogy számukra a szakmai szervezetek fontosak voltak.

2. sz. táblázat: A felsorolt intézmények segítő szerepét említő vállalatok aránya és száma, a vállalatok mérete (árbevétele) szerint

	A vállalat árbevétele szerint							
	100 mFt		100-500 mFt		500-1000 mFt		1000 mFt -	
	%	db	%	db	%	db	%	db
kamarák	7	3	21	10	10	5	62	30
szakmai szervezetek	5	6	16	17	11	12	65	67
munkaadói szövetségek	2	1	13	7	10	5	75	39

3. sz. táblázat: A felsorolt intézmények segítő szerepét említő vállalatok aránya és száma, a vállalatok mérete (létszáma) szerint

	A vállalat létszáma szerint							
	50 -100 fő		100 - 300 fő		300 - 500 fő		500 fő - -	
	%	db	%	db	%	db	%	db
kamarák	10	5	21	10	23	11	47	23
szakmai szervezetek	11	11	25	26	15	15	49	52
munkaadói szövetségek	2	1	25	13	20	10	54	28

4. sz. táblázat: A felsorolt intézmények segítő szerepét említő vállalatok aránya és száma, a vállalatok ágazati besorolása szerint

	A vállalat ágazat szerint							
	Feldolgozó		Mezőgazdaság		Szolgáltatás		Kereskedelem	
	%	db	%	db	%	db	%	db
kamarák	42	21	14	10	10	5	62	30
szakmai szervezetek	41	43	6	17	11	12	65	67
munkaadói szövetségek.	48	25	10	5	37	19	10	5

A vállalatok általános jellemzői után nézzük meg milyen területen látták fontosnak a szakmai kapcsolatok jelenlétét! A 5.sz. táblázat arról tanúskodik, hogy a közel fele igen fontosnak tartja azt hogy információkat szerezzen ezeken a kapcsolatokon keresztül is. Emellett fontosnak érzi az érdekképviselési munkájukat, is de nem sokkal mögötte már ott találjuk az oktatási tevékenységüket. A válaszadók negyede az üzleti partnerek felé való kapcsolattartás szempontjából is fontosnak tartják ezeket a intézményeket.

5.sz. táblázat: Azon vállalatok száma és aránya a teljes mintából, amelyek fontosnak tartják az alábbi tevékenységét a szakmai szervezeteknek

	Váll. száma	Aránya,%
üzleti kapcsolatok fejlesztése	68	25
információcsere	148	47
oktatás	114	36
lobbizás	116	37
társasági élet	43	18
egyéb	8	2

A vállalkozás mérete szerinti vizsgálatból az a jól ismert állítás látszik beigazolódni a következő táblázatokból, hogy míg lobbizásra inkább a nagyok használják a kapcsolatokat, a kisebbek számára inkább az üzleti kapcsolatok ápolása a fontosabb. A 8.sz. táblázatból az is látható, hogy a 300 fő alatti cégek szinte mindegyik szolgáltatási típust fontosnak tartják a maguk számára, ami érthető is hiszen számukra ez egy viszonylag könnyen elérhető formája, csatornája pl. az oktatás, tanfolyam vagy a különböző vállalkozói adatbázisok elérésére.

6. sz. táblázat: A felsorolt szakmai szolgáltatások fontos szerepét említő vállalatok aránya és száma, a vállalatok mérete (árbevétele) szerint

	A vállalat árbevétele szerint							
	100 mFt		100-500 mFt		500-1000 mFt		1000 mFt -	
	%	db	%	db	%	db	%	db
üzleti kapcsolatok	6	4	32	22	15	10	47	32
információcsere	6	9	28	41	10	15	55	81
oktatás	10	11	22	26	17	19	51	58
lobbizás	6	7	26	30	11	13	57	66

7. sz. táblázat: A felsorolt szakmai szolgáltatások fontos szerepét említő vállalatok aránya és száma, a vállalatok mérete (létszáma) szerint

	A vállalat létszáma szerint							
	50 -100 fő		100 - 300 fő		300 - 500 fő		500 fő - -	
	%	db	%	db	%	db	%	db
üzleti kapcsolatok	21	14	28	19	22	15	30	20
információcsere	16	24	24	36	15	23	44	65
oktatás	17	19	26	30	18	21	39	44
lobbizás	16	18	22	26	17	20	45	52

8. sz. táblázat: A felsorolt szakmai szolgáltatások fontos szerepét említő vállalatok aránya és száma, a vállalatok ágazati besorolása szerint

	A vállalat ágazat szerint							
	Feldolgozó		Mezőgazdaság		Szolgáltatás		Kereskedelem	
	%	db	%	db	%	db	%	db
üzleti kapcsolat	44	30	12	8	26	18	15	10
információcsere	45	67	10	14	35	51	16	24
oktatás	46	53	12	14	25	29	21	24
lobbizás	50	58	10	11	30	34	20	19

Amikor arra kértük a cégek első embereit hogy nevezzék meg azokat a szűkebb, szakmai területeket, amiben feltétlenül szükségét érzik (vagy éreznék) jól működő társaság vagy egyesület létét, akkor minden második válaszadó egyetértett abban, hogy az innovációval és a menedzsment ismeretekkel kapcsolatosan nagy szükség van ilyenekre ma Magyarországon. A válaszokból kitűnik, hogy a vállalati felsővezetés azt is felismerte, hogy az információ, információ-menedzsment, modern marketing ismeretek mára erősen megnövekedett szerepével is kell foglalkozni, hiszen ezeken a területeken is magas az említések száma.

A teljes mértékben külföldi tulajdonban levő vállalatok is ezeket a területeket emelték ki csak még hangsúlyosabban (általános menedzsment 55%, információ menedzsment 50%, innováció 45%), ill. esetükben még a szervezetfejlesztés területe tűnik perspektívikusnak (35%).

Az összes említett területek száma 1090 volt, ami azt jelenti hogy egy vállalat átlag 3 területet is megjelölt, ahol fontosnak tartotta az országos intézményt is az adott szakmában.

9.sz. táblázat: Milyen területen érzi különlegesen fontosnak a szakmai egyesületek, társaságok létét?

	Vállalatok száma	Százalékos aránya
általános menedzsment	159	48.8
szervezetfejlesztés	62	19.0
pénzügyek	88	27.0
számvitel	72	22.1
kontrolling	55	16.9
műszaki fejlesztés, innováció	153	46.9
logisztika	36	11.0
termelés	53	16.3
beszerzés	43	13.2
marketing	119	36.5
értékesítés	81	24.8
információ-menedzsment	129	39.6
készletgazdálkodás	19	5.8
egyéb	21	6.4

Ezek a 9. sz táblázat adatai már bizakodással tölthetnek el, pozitív fejleménynek értékelhető, hogy a vállalatok érdeklődnek szakmai kérdések iránt, és szükségét érzik hogy erre legyenek magasabb szintű szervezeti formák is.

3.3. Nemzetközi kapcsolatok és Ausztria példája

A vállalatok a szövetségeken keresztül nemzetközi kapcsolatokhoz, információkhoz is juthatnak, nem kis részben éppen ez vezetheti őket ezekbe a szervezetekbe - egyrészt amikor a már létező külföldi kapcsolat (vevő, szállító, tulajdonos) számára ez természetes, másrészt amikor ez magának a kapcsolatfelvételnek, piacépítésnek része.

- munkaadói szövetségek - amíg nem tisztázták a hazai és ÉT-n belüli reprezentációs problémák, addig nemzetközi szervezeti tagságuk nem megoldott
- kamarák - itt megvannak a kiépült kapcsolatok (Eurochambers), a problémát inkább a nemzetileg eltérő felépítésű struktúrák okozhatják
- ágazati szövetségek - bizonyos ágazatokban nagyon jól kiépült rendszer található¹⁵. Ma már a kormány egyik legfontosabb integrációs feladata a tárgyalási irányelvek kidolgozása, ami sokszor igen részletes, sok területre kiterjedő munkát jelent. Köztük olyan vizsgálatokról is szó van, ahol fontos szerepet juthat (és kell is jutnia) az ágazati szövetségeknek is, hiszen sok esetben ezek az információk nem is elérhetők a kormányzat számára. Már az Európai Uniónak elküldött kérdőívek kitöltésekor is előfordult, hogy az Ipari és Kereskedelmi Minisztérium a segítségüket kérte. Arra is bizonyosan sor kerül, hogy Brüsszel magukat a szövetségeket keresi meg véleményüket kérve bizonyos gazdasági folyamatokról. Az esetleges felvételünket eldöntendő országtanulmány nem csak a kormány válaszain alapul, hanem például innen is gyűjtene hozzá információkat.
- funkcionális szövetségek - itt a relációs szövetségeknél egyértelműen létezik kapcsolat, a többi pedig főképpen a legmodernebb, legfrissebb szakmai információk, témák, konferenciák és előadók jelentik az élő nemzetköziséget.

Ausztria példája azért is tanulságos lehet számunkra, mert ott is (igaz, sokkal régebb óta) léteznek közjogi kamarák, és 1995 óta tagja az EU-nak.

A neo-korporatív rendszer működtetésében nagy tapasztalatokkal, jól begyakorlott reakciókkal, mechanizmusokkal rendelkező osztrák intézmények, a társadalmi partnerség intézménye

¹⁵ Például a vaskohászatnak, erről az alprojekt ágazati írása is beszámol. Az ott említett Eurofer tagság például arra is alkalmassá válhat, hogy információáramlásával esetleg megelőzze az európai dömpingvadás megjelenését. Az építőiparban pedig egy svájci szövetséggel és magyar főiskolával együtt okleveles szakember képzés indult.

átalakulás előtt áll. Képes-e, alkalmas-e ma megismételni korábbi eredményeit a gazdaság élet alakításában? Ami tapasztalható, hogy a társadalmi partnerség hagyományos tömegbázisa gyengül, szereplőinek és funkcióinak legitimitása csökken.

Az uniós csatlakozást pedig sok esetben a döntési szintek EU központba kerülése kísérte. A brüsszeli rendszerrel való hatékony együttműködési formák kialakítása van napirenden az érdekképviseltek számára is. Elszakadva az eddig viszonylagos nyugalomban, kiszámítható keretek között folyó egyeztetéstől, meg kell tudniuk találni az új szinten dolgozni. Olyan területeken kell folytatni munkájukat, ahol egyszerre több szinten folynak a lobbyzások, hiszen Brüsszelben ott vannak¹⁶:

- horizontális (munkaadói) szövetségek - szociális partnerek: UNICE, EGB, CEEP
Eurochambers, fogyasztók
- ágazati szövetségek - pl. Eurofer a vaskohászatban
- funkcionális szövetségek - pl. European Round Table of Industrialists
- regionális, nemzeti szövetségek - nemzeti kamarák, iparosok, bankok
- vállalatok - önálló képviseltek pl. IBM, Philips, de pl. Bank Austria, Die Erste, Creditanstalt is
- tanácsadó cégek - már két nagy osztrák ügyvédi iroda is megjelent
- médiák - ORF televíziós társaság és nyolc osztrák lap önálló képviseltele

Látható, a hagyományos makroszintű jövedelemtranszfer problémák mellett az uniós szervezetekben is lenne feladat az osztrák korporatív szövetségeknek, de itt már egyértelműen versenyhelyzetben találják magukat Brüsszelben.

¹⁶ Irány az EU (1996) alapján

4. Az alprojekt legfontosabb megállapításai

A gazdaság egészében - a vállalati vélemények megállapításai alapján - a cégek szervezetközi kapcsolataiban a különböző szövetségi, kamarai formákkal szemben sok esetben közömbösségről számolhatunk be. Ugyanakkor, ezzel párhuzamosan, vállalati és szövetségi eseteket megfigyelve már a magyar gazdaságban is találhatunk olyan példákat, amikben ezek a kapcsolatok már a fejlett gazdaságokban működő nyílt vállalati szervezeti formára jellemző struktúrát vesznek fel. Ha ehhez hozzá tesszük, hogy a vállalatok a szűkebben vett szakmai kérdésekben már nagyobb szükségét látják társaságok, egyesületek hazai megjelenését, akkor ez a fejlemény a jövőre nézve megerősítheti azt az elképzelést, hogy sok esetben vállalatunk előtt állnak még külső kapcsolataik további fejlesztésének.

Ezek a kiépült szövetségi kapcsolatok hozzáegíthették a vállalkozásokat a nem piaci erőforrások sikeresebb megszerzéséhez is. (Itt inkább eseti információkról lehet beszélni, a téma érzékeny volta miatt sem a kérdőív, de az interjúk sem voltak kellően alkalmasak az állítás pontosabb megfogalmazásához ill. igazolásához.)

Várható integrációs csatlakozásunk előtt, de utána bizonyosan, mind a létező EU intézményes szövetségeiben (munkaadók, ágazati szövetségek, kamarák), mind azon kívül (vállalatok, hivatalos lobbyk, tanácsadók) a magyar vállalatok és szövetségeinek mozgástere és feladatai kibővülni látszanak az osztrák példa alapján.

A versenyképességet ill. a hatékonyabb működést elősegítő tényezők:

- Érdekegyeztető Tanács (ÉT/KIÉT) - az itt rendezésre kerülő problémák után belső gazdaságpolitika kiszámíthatósága növekszik, országos munkaadók nemzetközi képvisellete megalósulhat
- Nem piaci erőforrások sikeresebb megszerzése nemzetközi szinten - informális kapcsolatok révén (piacvédelem, dömping eljárások)
- Modern, élenjáró szakmai információk elterjedése - már önmagában az, hogy ezek a korszerű ismeretek, tudások, széleskörűen ismertek lesznek és elterjednek már kisugárással lehet az egész gazdaság versenyképességének javulásához
- Képzési-oktatási formák, konferenciák - vállalatszintű problémák hatékonyabb kezelése

Akadályozó tényezők:

- Kamarai törvény körüli bizonytalanság - a közjogi kamarák (és részben ezért a magánjogi szövetségek) bizonytalan strukturális helyzete
- Közjogi szervezetekkel szembeni nagyfokú bizalmatlanság - főként az állammal ill. annak megtestesítőjeként a kamarákkal szembeni (főként kisvállalkozói) bizalmatlanság. A vállalatok válaszai alapján¹⁷ az őket akadályozó tényezők közül elsőként az államot említik a magyarok (szemben az Eu átlag kb. 15. helyezésével).

¹⁷ GKI vállalati elemzések

5. Az alprojekt kutatási eredményeinek javasolt hasznosítása

A kutatást érintő területen igen sok szereplő található, akiknek érdekeik igen sokszor egymástól igencsak eltérők. A kormányzat (állam és önkormányzat), szövetségek (közjogiak és nem közjogiak) és vállalatok egy-egy oldalát képviselik ugyanakkor a témának.

Kiemelve közülük a kormányzatot, az mondható hogy a kormányzat számára gyakran saját maga alkotta feladatokkal és problémákkal kell szembenéznie. Az ezen a területen létező rendszer, intézményi struktúra rendkívül vegyes. Ez önmagában még kedvezőnek is mondható, hiszen éppen amellettt érveltünk hogy a modern vállalatok érdekei is annyira kiterjedtek hogy azok kifejezését szolgáló intézményi keret is kiterjedtségével, összetettségével, változatosságával tudja azt legjobban visszaadni. Ugyanakkor szinte minden területen a világos, világosabb határok megteremtése már lehet feladat és cél.

Az érdekképviselő országos rendszerében a munkaadói oldal képviselőinek a szakszervezetekhez hasonló megoldása, az ágazati, szakmai szövetségek rendszeres egyeztetési eljárásainak kidolgozása sokat segíthet a területek elhatárolásában.

A kamarai törvényt adottságként elfogadva, hasznos lehet annak a folyamatnak a gyorsítása hogy az ígért jogosítványok lekerülnek az államigazgatásból. Fővárosi, műszaki-fejlesztési, területfejlesztési, szakképzési források kerülhetnek át a kamarákhoz.

Ösztönözhet olyan újnak számító megjelenési, működési formákat amikre már vannak példák itthon is: francia mintára (korábbi kutató-fejlesztő infrastruktúrát használva) közös laboratóriumok működtetése a szakmai szövetségek által, szakma-kultúrákat erősítő beszállítói hálózatok kiépítése, szakképzési formák elterjedése.

Önmagában a külföldi működő tőke megjelenése elősegíti az olyan vállalati kultúrák elterjedését, ahol a vállalatok kiépített szakmai kapcsolatai hozzájárulhatnak annak sikereihez, amint azt a mi adataink is megmutatták.

Természetesen alapvetően a vállalatok, vállalatvezetők egymás közötti információi, sikereik és kudarcaik mutathatják meg mennyire voltak gyümölcsözőek számukra a kiépített hazai vagy nemzetközi szakmai kapcsolatok, szövetségi, egyesületi tagságok.

6. Nyitva maradt, további kutatási kérdések

A kutatás további kérdéseit illetően hasznosnak tartanánk annak a vállalati körnek a részletesebb vizsgálatát, akik már ma is széles sávon, több ponton kapcsolódnak a szakmai szervezetekhez Magyarországon.

Különösen érdekes lenne ennek a vállalati körnek az időbeni nyomon követése, hogyan változik, bővül a kapcsolathálója ezeknek a vállalatoknak. A panelvizsgálatok nyomán az adatok egymással időről-időre jól összehasonlíthatóvá válnak (hiszen mindig ugyanazokat vizsgáljuk). Eredményképpen egy maguk köré egyre sűrűbb hálót fonó vállalati szegmensről kapnánk részletes, és állítások igazolására is alkalmas adatbázist. A Versenyben a világgal kutatás keretében készült felmérés ezen vállalati kör kiválasztására alkalmasnak látszik.

Természetesen a vállalatokkal kapcsolatban álló szervezetek is változhatnak, új érdekek mentén új szövetségek alakulhatnak ki. A közjogi kamarák feladatainak további bővülése, és a várható uniós csatlakozás is átrendezheti, megváltoztathatja ezeket az intézményeket. Ezért magának a szövetségi, szakmai rendszernek ill. annak változásának a figyelése is önmagában további kutatásokat feltételez.

7. A kutatásban közreműködők

Szeretném ezúton is megköszönni a kutatás tervezésében és lebonyolításában nyújtott segítséget, az elkészült anyagokhoz fűzött értékes megjegyzéseket Dezsériné dr. Major Máriának (ügyvezető igazgató, Piacgazdaság Alapítvány) és Ungvárszki Ágnesnek (közgazdasági igazgató, Magyar Munkaadói Szövetség).

Az adatok elemzésében Kézdy Gábor (MTA Közgazdaságtudományi Intézet) volt segítségemre.

Végül, de nem utolsó sorban, szeretném mindazoknak megköszönni a fáradtságát, segítőkészségét és pozitív hozzáállását, akik válaszaikkal segítették az alprojekt munkáját legyen szó vállalatvezetőről vagy kamarai, szövetségi vezetőről.

8. Az alprojekt keretében készült tanulmányok

- Szakmai szervezetek szerepe a magyar gazdaságban, Alaptanulmány, 1996 december
- Ágazati szakmai szervezetek: Három ipari szektor bemutatása, Esettanulmány, 1997 március
- Funkcionális szakmai szervezetek: A Magyar Menedzsment Intézet bemutatása, Esettanulmány, 1997 március
- Szakmai szervezetek és a vállalatok: A kérdőíves felmérés eredményeiből, Esettanulmány, 1997 március

9. Az alprojekt keretében lezajlott rendezvények

Szakmai szervezetek szerepe c. alprojekt klubrendezvénye:

Az alaptanulmány megvitatása a meghívott szakmai szervezetek vezetőivel

BKE, Vállalatgazdaságtan Tanszék, 1997 február 13.

10. Irodalomjegyzék

1994. évi XVI. törvény a gazdasági kamarákról

Dezsériné, dr Major Mária - Kállay, László szerk (1995) Vállalkozói érdekszervezetek szerepe az intézményrendszer alakításában Magyarországon, Budapest, 1995 november

Dobák, Miklós szerk (1996) Szervezet - Vezetés - Stratégia, Budapest, 1996, KJK-BKE Vezetés Szervezés Tanszék

Economic Reform Today, Special Issue: Business Associations: Building Democracy, Number 2, 1995, CIPE

Eurochambres Action Programme in Central and Eastern Europe - Progress Report, October 1996, Eurochambres, Brussel

Granowetter, M. (1994) A gazdasági intézmények megreformálása a beágyazottság problémája, In: Lengyel-Szántó szerk, A gazdasági élet szociológiája, AULA, 1994

Héthy, Lajos (1997) Az érdekképviseleti támogatottság tisztázásának feladványa, Munkaügyi Szemle, 1997.2. 9-15.o.

Irány az EU - Ausztria: Tapasztalatok és vélemények az első évről az EU-ban, Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara, Budapest, 1996 szeptember

Kocsis, Éva (1995) Az osztrák modell: A szociális partnerség szerepe Ausztria gazdasági életében, BKE, Összehasonlító Közgazdaságtan Tanszék

Nem adják alább, Figyelő, 1997 február 13., 18-20.o.

Román, Zoltán (1994) A szakmai szövetségek a piactudományokban és a magyar gazdaságban, Magyar Kisvállalati Társaság, Budapest, 1994

Tájékoztató az Érdekegyeztető Tanács 1996. május 17-I üléséről, Magyar Közlöny, 1996/42 szám

Traxler, F. (1992) Interests, politics and European integration, *European Journal of Political Research*, Vol. 22, pp. 193-217

Veress, József szerk (1996) Bevezetés a gazdaságpolitikába, Budapest, AULA, 1996

<http://pernix.bke.hu/tartalom/ipargaz/ig960506.html>

<http://tutor.nok.bme.hu/sandwich/sandwich.htm>

<http://www.applegates.hu/Business/Chambers/BCCH>

<http://www.bke.hu/~aula/intezmeny.htm>

<http://www.bke.hu/~aula/KIESER.htm>

<http://www.brainstorm.co.uk/BCC>

<http://www.cipe.org/>

<http://www.datanet.hu/code/bvk/>

<http://www.datanet.hu/ezaz/mmt>

<http://www.datanet.hu/mfsz>

<http://www.datanet.hu/mmsz>

<http://www.eurochambres.be/ec0000.htm>

<http://www.euronline.fr/eurochambres-fr.html>

<http://www.hungary.net/gyosz>

<http://www.hungary.net:80/chamber.htm>

<http://www.kmagazin.hu>

<http://www.mkik.hu>

<http://www.mkogy.hu/>

<http://www.mkogy.hu/naplo/147/1470018.htm>

<http://www.mtesz.hu/>

<http://www.net.hu/amcham>

<http://www.net.hu/hacne>

http://www.oecd.org/dsti/sti_stee.html

SZVT - Ipargazdaság, 1996. 5-6. szám.

Szendvics-kepzés, BME, szponzor Dunaferr Rt

Magyarországi Brit Kereskedelmi Kamara

AULA kiadó - szerk. Lengyel-Szántó

AULA Kiadó - Szervezetelmelet

British Chamber of Commerce

Center for Internationale Private Enterprise

Budapest Enterprise Agency (BEA), Hungary

Magyar Minőség Társaság

MAGYAR FRANCHISE SZÖVETSÉG

Magyar Munkaadói Szövetség

Eurochambres

Eurochambres

Magyar Gyáriparosok Országos Szövetsége

Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara

Kézműves Magazin Honlap

MAGYAR KERESKEDELMI ÉS IPARKAMARA

Magyar Országgyűlési Hivatal, napló

Tardos Márton hozzászólása a vitához

MTESZ Honlapja

Amerikai-Magyar Kereskedelmi Kamara

Hung-American Chamber of Com. of New England

OECD Steel Committee

A program kiemelt támogatói:

Center for International Private Enterprise,
Washington, US
Állami Privatizációs és Vagyonkezelő Rt.
Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság
Országos Tudományos Kutatási Alap

További támogatók:

Magyar Menedzsment Intézet
és tagvállalatai:
MOL Rt., Dunaferr Rt., Antenna Hungária Rt.,
MATÁV Rt. MALÉV Rt.
Ipari, Kereskedelmi és Idegenforgalmi
Minisztérium
Magyar Nemzeti Bank
Földművelésügyi Minisztérium
Friedrich von Naumann Alapítvány